

POSTANOWIENIE

Dnia 17 października 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki

w sprawie z odwołania M. L.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Chorzowie
o prawo do renty rodzinnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 17 października 2023 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z dnia 20 września 2022 r., sygn. akt III AUa 1219/22,

- I. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;**
- II. oddala wniosek pełnomocnika organu rentowego o zasądzenie na jego rzecz od ubezpieczonej zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

[SOP]

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gliwicach wyrokiem z dnia 31 maja 2022 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Chorzowie z dnia 20 sierpnia 2021 r. i przyznał M.L. prawo do renty rodzinnej po zmarłym mężu B.L. od dnia 6 sierpnia 2022 r., zasądzając od organu rentowego zwrot kosztów zastępstwa procesowego. Sąd Okręgowy zauważył, że pomimo tego, że w 2010 r. mąż ubezpieczonej „odszedł” do innej kobiety, to jednak nie zamierzał formalnie rozwiązać małżeństwa, ani nie wniósł o orzeczenie separacji. Z materiału dowodowego wynikało, że B.L. „prowadził swobodny tryb życia, lubił towarzystwo innych kobiet, alkohol”. Z tego też powodu

rozpadło się jego pierwsze małżeństwo, które zostało rozwiązane przez rozwód z jego woli. Tymczasem – jak zauważył Sąd I instancji – w przypadku małżeństwa z ubezpieczoną, pomimo „odejścia” do innej kobiety, nie wiążąc się z nią formalnie, B.L. chciał zapewnić źródło utrzymania dla ubezpieczonej w przyszłości poprzez rentę rodzinną dla niej. Utrzymywał z nią kontakt, zgłosił do ubezpieczenia zdrowotnego, wspomagał finansowo. Ubezpieczona również nie zamierzała występować o rozwód, cały czas „darzyła męża uczuciem”, mając do końca nadzieję, że relacje zaczną się lepiej układać i mąż zdecyduje się na stałe wrócić, tym bardziej że na kilka lat przed śmiercią B.L. zaczął wspominać o zamiarze powrotu do ubezpieczonej. W konsekwencji Sąd pierwszej instancji stwierdził, że pomiędzy małżonkami istniała wspólność małżeńska przejawiająca się we wspólności majątkowej i emocjonalnej. A skoro tak, to zaistniały przesłanki do przyznania ubezpieczonej prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu B.L.

Na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Chorzowie od wyroku Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 31 maja 2022 r., Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 20 września 2022 r. zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie M.L. Sąd II instancji uznał, iż apelacja organu rentowego zasługiwała na uwzględnienie z uwagi na zasadny zarzut naruszenie przez Sąd pierwszej instancji reguł logiki i doświadczenia życiowego skutkujących błędną oceną materialno-prawną sprawy zakończonej przyznaniem ubezpieczonej prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu. Powodem odmiennej oceny stanu faktycznego, dokonanej przez Sąd Apelacyjny, było przyjęcie, że ubezpieczoną i jej męża łączyła jakakolwiek więź. Ubezpieczona wskazywała na istnienie więzi ekonomicznej, ale ten fakt nie znalazł potwierdzenia w zawnioskowanym materiale dowodowym. Ubezpieczona nie wykazała, aby zmarły mąż w sposób regularny i stały wspomagał ją finansowo, by była w stanie zaspokoić podstawowe potrzeby egzystencjalne. Sąd Apelacyjny powziął również wątpliwości co do istnienia więzi emocjonalnej pomiędzy małżonkami, skoro ubezpieczona pracowała przez długi czas za granicą, a zapadłym na ciężką chorobę mężem opiekowała się konkubina i siostra zmarłego. Twierdzenia o możliwości powrotu B.L. do ubezpieczonej „były gołosłowne” i niczym nie poparte, stąd trudno na tej podstawie wnioskować o istnieniu jakiegokolwiek więzi małżeńskiej. Sąd II instancji wskazał również, że

przywołane przez Sąd pierwszej instancji orzecznictwo Sądu Najwyższego pozostaje jak najbardziej aktualne, jednakże tezy w nim zawarte nie przystają do oceny rozpoznawanej sprawy.

Nie sposób zanegować twierdzenia Sądu Najwyższego co do tego, iż małżonek, który mieszka oddzielnie, lecz do dnia śmierci realizuje powinność pomocy finansowej na rzecz żony, płynącą z troski o jej potrzeby i wykazuje poszanowanie przynajmniej majątkowych obowiązków małżeńskich, pozostaje we wspólności z małżonkiem, którego opuścił. W niniejszej sprawie nie zostało w sposób skuteczny wykazane, aby B.L. realizował powinności z zakresu pomocy finansowej na rzecz żony, co wyklucza istnienie więzi ekonomicznej. Sąd Apelacyjny zauważył również, iż mąż zamieszkiwał w ogródkach działkowych, natomiast ubezpieczona pracowała zawodowo w Niemczech, stąd trudno uznać, iż zmarły poczuwał się do troski o materialne wspomóżenie żony. Nie służy takiej ocenie okoliczność, iż ubezpieczona miała problem z wyegzekwowaniem od B.L. pieniędzy na rzecz ich wspólnego syna i była zmuszona do wystąpienia na drogę sądową o alimenty, na co też zwrócił uwagę apelujący. Sąd Apelacyjny przyjął, że więź pomiędzy małżonkami ustała co najmniej w dacie formalnego wymeldowania się męża w lutym 2011 r. i to we wszystkich aspektach, o czym świadczy analiza drogi życiowej B.L. Sąd ten wskazał ponadto, że dobór i ocena zgromadzonego materiału dowodowego w sprawie były wystarczające do kategorycznego orzeczenia o braku spełnienia przesłanki istnienia więzi pomiędzy małżonkami, stąd nie zachodziła potrzeba uzupełniania materiału dowodowego w ramach postępowania apelacyjnego.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 września 2022 r. wniosła odwołująca się, zaskarżając wyrok w całości, zarzucając wyrokowi naruszenie prawa materialnego, a mianowicie:

1. art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez błędną wykładnię pojęcia niepozostawania małżonków we wspólności majątkowej małżeńskiej na gruncie tego przepisu i przyjęciu, iż warunkiem pozostawania w przedmiotowej wspólności w trakcie wieloletniej separacji faktycznej, gdy jeden z małżonków na przestrzeni tego okresu związany był z innymi osobami nieformalnymi związkami faktycznymi,

jest stała i regularna alimentacja współmałżonka, który opuścił współmałżonka na rzecz opuszczonego, podczas gdy prawidłowa wykładnia wspólności majątkowej małżeńskiej na gruncie ww. przepisu nie jest obwarowana przesłanką trwałej i regularnej alimentacji, na którą powołał się Sąd II instancji, gdyż do zaistnienia przedmiotowej wspólności wystarczające jest wystąpienie, co najmniej częściowych elementów więzi ekonomicznej takich jak np. nieregularna i niestała alimentacja, interesowanie się losem i położeniem opuszczonego współmałżonka, nieregularnie osobiste kontaktowanie się współmałżonków, stałe i ciągłe zapewnienie współmałżonkowi opuszczonemu ubezpieczenia zdrowotnego oraz brak rozvodu po to by współmałżonek opuszczony mógł nabyć rentę rodzinną;

2. art. 65 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w zw. z art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez ich niezastosowanie skutkujące odmową przyznania odwołującej się renty rodzinnej po zmarłym mężu B.L. zgodnie z wnioskiem, podczas gdy odwołująca się spełnia najważniejsze kryterium nabycia prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu, a polegające na ekonomicznej więzi odwołującej ze zmarłym mężem w realiach ich związku, co skorelowane jest z występowaniem wspólności majątkowej małżeńskiej i prawem do nabycia renty rodzinnej oraz naruszenie przepisów postępowania, co w istotny sposób wpłynęło na wynik sprawy, a mianowicie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędne jego zastosowanie polegające na przyjęciu, iż odwołującą się oraz jej męża B.L. w realiach ich związku małżeńskiego nie łączyła co najmniej więź ekonomiczna, nie istniała pomiędzy nimi wspólność majątkowa małżeńska, podczas gdy działania B.L. w świetle zasad logicznego rozumowania oraz doświadczenia życiowego a polegające na niemiarowej finansowej alimentacji na rzecz odwołującej się, nieregularne interesowanie się jej losem i położeniem oraz niestałe kontakty osobiste B.L. z odwołującą się, zapewnienie tej ostatniej ubezpieczenia zdrowotnego na jej prośbę, brak rozvodu do śmierci, aby odwołująca się mogła nabyć rentę rodzinną, świadczy o tym, że w realiach ich małżeństwa pozostawali we wspólności majątkowej małżeńskiej na skutek funkcjonowania pomiędzy nimi, co najmniej więzi ekonomicznej z elementami więzi emocjonalnych.

Skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i przyznanie jej renty rodzinnej zgodnie z wnioskiem o zasądzenie od organu na rzecz odwołującej się kosztów postępowania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi II instancji.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżąca powołała przesłanki z art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., gdyż, jej zdaniem, wobec definicyjnej luki prawnej w przepisach prawa ubezpieczeń społecznych związanej z wykładnią pojęcia niepozostawania małżonków we wspólności małżeńskiej w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wyjaśnienia wymaga, czy małżonkowie pozostający w wieloletniej separacji faktycznej, gdzie jeden z małżonków w czasie jej trwania związany był na przestrzeni tego okresu z innymi osobami nieformalnymi związkami faktycznymi, lecz w okresie rozłąki ze współmałżonką dbał o nią poprzez nieregularną i niestałą finansową alimentację na jej rzecz, interesował się jej losem i położeniem, nieregularnie kontaktował się osobiście, zapewniał ubezpieczenie zdrowotne oraz nie rozwiódł się, aby w zamyśle współmałżonek opuszczony mógł nabyć rentę rodzinną. Kwestią otwartą pozostaje, czy byli we wspólności majątkowej małżeńskiej, co popiera odwołująca się, czy też małżonkowie nie pozostawali w takiej wspólnocie z uwagi na brak stałego i regularnego wspomagania finansowego celem zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych małżonka opuszczonego, co przyjął Sąd II instancji. Zdaniem strony skarżącej w sprawie występuje również istotne zagadnienie prawne związane z wyjaśnieniem na gruncie art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych czy pozostawanie współmałżonków w długoletniej separacji faktycznej, prowadzących w czasie jej trwania odrębne gospodarstwa domowe z innymi partnerami, ale których łączą przez cały okres separacji, co najmniej niektóre elementy więzi ekonomicznej oraz emocjonalnej małżonków, które Sąd II instancji określił jako „jakiegokolwiek więzi”.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie odwołania i zasądzenie kosztów postępowania w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4). Wypada również dodać, iż zgodnie z art. 398⁴ § 2 k.p.c., określającym wymogi formalne skargi kasacyjnej, powinna ona zawierać wniosek o przyjęcie jej do rozpoznania oraz jego uzasadnienie. Należy zatem stwierdzić, że wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania powinien wskazywać, że zachodzi przynajmniej jedna z okoliczności wymienionych w powołanym wcześniej art. 398⁹ § 1 k.p.c., a jego uzasadnienie winno zawierać argumenty świadczące o tym, że rzeczywiście, biorąc pod uwagę sformułowane w ustawie kryteria, występują racje przemawiające za rozpoznaniem skargi przez Sąd Najwyższy. Przytoczenie podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienie (art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c.) oraz wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.) stanowią dwa odmienne, z uwagi na funkcje, jakie pełnią, niezależne od siebie wymagania skargi kasacyjnej (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 2021 r., V CSK 333/20, Legalis nr 2530284). Skarżąca, formułując więc wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie, powinien przedstawić wyodrębniony, samodzielny, uzasadniony odpowiednio wywód prawny odnoszący się do wskazanych przesłanek przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Podstawowym celem instytucji przedsądu jest ustalenie, czy w skardze kasacyjnej podniesiono okoliczności, których rozważenie przez Sąd Najwyższy będzie wkładem w rozwój prawa i zapewnienie jednolitości jego sądowej wykładni. Tylko wtedy wykazany zostaje publicznoprawny charakter skargi kasacyjnej (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 30 października 2012 r., I PK 150/12, LEX nr 1675336; 14 stycznia 2021 r., III PSK 2/21, LEX nr 3106014). Przesąd jest także mechanizmem limitującym dostęp do Sądu Najwyższego, nienaruszającym, jednak prawa do sądu. Wymaganie dotyczące przedstawienia okoliczności uzasadniających przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania ma umożliwić stronie

wnoszącej skargę kasacyjną przekonanie Sądu Najwyższego o istnieniu przesłanek, na których opiera się wstępne badanie skargi pod kątem przyjęcia (dopuszczenia) jej do rozpoznania (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2006 r., II CSK 65/06; uchwała połączonych Izb Sądu Najwyższego: Cywilnej oraz Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 grudnia 2002 r., III CZP 72/02, OSNC 2003 nr 7-8, poz. 92). Dla spełnienia obowiązku określonego w art. 398⁴ § 2 k.p.c. konieczne jest przedstawienie argumentacji przekonującej o potrzebie przyjęcia skargi do rozpoznania przez Sąd Najwyższy. W przedmiotowej sprawie wnioski o przyjęcie do rozpoznania skargi kasacyjnej został oparty na dwóch przesłankach tj. potrzebie wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów oraz wystąpieniu w sprawie istotnego zagadnienia prawnego.

Odnosząc się do przesłanki określonej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. jaką jest potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie, to przepisy mające być przedmiotem wykładni Sądu Najwyższego powinny należeć do katalogu przepisów, których naruszenie przez sąd drugiej instancji zarzucono w ramach podstawy skargi (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 4 września 2002 r., I PKN 682/01, OSNP 2004 nr 12, poz. 211; 8 września 2022 r., I PSK 27/22, Legalis nr 2741157). Rzeczą strony skarżącej jest zaś wykazanie, że określony przepis prawa, mimo iż budzi poważne wątpliwości (ze sprecyzowaniem, na czym te poważne wątpliwości polegają), nie doczekał się jurydycznej interpretacji (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 sierpnia 2020 r., I UK 232/19, Legalis nr 2556809) bądź niejednolita jego wykładnia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów, które należy w uzasadnieniu skargi przytoczyć (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 28 marca 2007 r., II CSK 84/07, LEX nr 315351; 13 grudnia 2022 r., I USK 21/22, LEX nr 3556521; 28 czerwca 2023 r., I USK 160/22, LEX nr 3575124). Stąd też wspomniane wątpliwości interpretacyjne powinny być na tyle poważne, aby ich wyjaśnienie nie sprowadzało się do prostej wykładni przepisów. Wstępna selekcja skarg wynika ze swistego charakteru skargi kasacyjnej, która jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia przysługującym od prawomocnych orzeczeń Sądu II instancji silnie nacechowanym wątkiem publicznoprawnym, a jej rolą nie jest korygowanie

wszelkich orzeczeń sądowych zawierających ewentualne uchybienia, ponieważ tę funkcję realizują zwyczajne środki zaskarżenia i skarga o wznowienie postępowania (J. Gudowski, Pogląd na kasację, Przegląd Sądowy 2013, nr 4, s. 15). Celem realizowanym w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej jest bowiem ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni przepisów prawa oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój jurysprudencji i prawa pozytywnego, a nie korekta orzeczeń wydawanych przez sądy powszechne (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000 nr 7-8, poz. 147; 23 lutego 2023 r., III USK 163/22, LEX nr 3538161). Służy ona kontroli prawidłowości stosowania prawa, nie będąc instrumentem weryfikacji trafności ustaleń faktycznych stanowiących podłoże zaskarżonego orzeczenia (T. Zembrzusi (w:) P. Ryłski (red. nacz.), A. Olaś (red. cz. III), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Warszawa 2023, komentarz do art. art. 3981 k.p.c. A.I).

Z kolei, w przypadku powoływania się na występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego jako przesłanki przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, winno zostać sformułowane w uzasadnieniu wniosku to zagadnienie oraz przedstawione argumenty na rzecz jego dookreślenia i przedstawienia znaczenia. Sformułowane zagadnienie winno odwoływać się w sposób generalny i abstrakcyjny do treści przepisu, który nie podlega jednoznacznej wykładni, a jego wyjaśnienie przez Sąd Najwyższy przyczyni się do rozwoju jurysprudencji i prawa pozytywnego (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 28 października 2015 r., I PK 19/15, LEX nr 2021941; 19 maja 2022 r., I USK 422/21, LEX nr 3439438). Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w judykaturze, skarżący ma w tym zakresie obowiązek wywiedzenia i uzasadnienia występującego w sprawie problemu prawnego w sposób zbliżony do tego, jaki jest przyjęty przy przedstawianiu zagadnienia prawnego przez sąd odwoławczy na podstawie art. 390 k.p.c. (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia: 19 marca 2012 r., II PK 296/11, LEX nr 1214580; 11 czerwca 2013 r., II UK 71/13, LEX nr 1331300; 17 maja 2023 r., I USK 181/22, Legalis nr 2937458). Oznacza to w praktyce, iż zagadnienie prawne musi odpowiadać określonym wymaganiom, a mianowicie: 1) być sformułowane w oparciu o okoliczności mieszczące się w stanie faktycznym sprawy wynikającym z dokonanych przez sąd ustaleń (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia

1996 r., II UR 5/96, OSNAPiUS 1997 nr 3, poz. 39; postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 7 czerwca 2001 r., III CZP 33/01, LEX nr 52571, 5 lipca 2023 r., I CSK 6182/22, LEX nr 3578533), 2) być przedstawione w sposób ogólny i abstrakcyjny tak, aby umożliwić Sądowi Najwyższemu udzielenie uniwersalnej odpowiedzi, niesprowadzającej się do samej subsumpcji i rozstrzygnięcia konkretnego sporu (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 22 października 2002 r., III CZP 64/02, Prokuratura i Prawo 2003 nr 8, poz. 37, s. 32; 5 grudnia 2008 r., III CZP 119/08, LEX nr 478179, 13 lipca 2023 r., I CSK 2570/22, LEX nr 3582702), 3) pozostawać w związku z rozpoznawaną sprawą (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia: 2 czerwca 2023 r., I CSK 4283/22, Legalis nr 2949060) i 4) dotyczyć zagadnienia budzącego rzeczywiście istotne (a zatem poważne) wątpliwości (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia: 15 lutego 2023 r., II USK 88/22, Legalis nr 2923924). Istotność zagadnienia prawnego konkretyzuje się zaś w tym, że w danej sprawie występuje zagadnienie prawne mające znaczenie dla rozwoju prawa lub rolę precedensową dla rozstrzygnięcia innych podobnych spraw. Twierdzenie o występowaniu istotnego zagadnienia prawnego jest uzasadnione tylko w okolicznościach, gdy przedstawiany problem prawny nie został jeszcze rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy lub kiedy istnieją rozbieżne poglądy w tym zakresie, wynikające z odmiennej wykładni przepisów konstruujących to zagadnienie (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; 7 lutego 2019 r., I UK 29/18, LEX nr 2617355; 27 kwietnia 2021 r., II PSK 68/21, LEX nr 3252281). Poza tym przyjmuje się, że powołanie się na tę okoliczność wymaga, obok sformułowania tego zagadnienia, także przytoczenia związanych z nim konkretnych przepisów prawnych, wskazania, dlaczego jest ono istotne (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 10 września 2014 r., I CSK 729/13, LEX nr 1532950; 14 stycznia 2016 r., II CSK 382/15, LEX nr 2090999; 14 września 2022 r., II USK 716/21, LEX nr 3487761; 18 maja 2023 r., II USK 409/22, LEX nr 3566016). Jeżeli zaś zagadnienie prawne było już przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego, skarżący powinien wykazać, że wystąpiły okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 18 lutego 2015 r., II CSK 428/14, LEX nr 1652383; 20 kwietnia 2022 r., I USK 352/21, Legalis nr 2821531).

Oceniany w niniejszym postępowaniu wniosek strony skarżącej o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania został wkomponowany w instytucję pytań prawnych. Rozstrzygnięcie miało dotyczyć tego, „czy małżonkowie pozostający w wieloletniej separacji faktycznej, gdzie jeden z małżonków w czasie trwania separacji związany był na przestrzeni tego okresu z innymi osobami nieformalnymi związkami faktycznymi, lecz w okresie rozłąki ze współmałżonkiem dbał o drugiego współmałżonka poprzez nieregularną i niestałą finansową alimentację na jego rzecz, interesował się losem i położeniem opuszczonego współmałżonka, nieregularnie i nie stale kontaktował się osobiście ze współmałżonkiem, zapewniał opuszczonemu współmałżonkowi ubezpieczenie zdrowotne, nie rozwiódł się, by w zamyśle współmałżonek opuszczony mógł nabyć rentę rodzinną, jeżeli pozostawali we wspólności majątkowej małżeńskiej; czy też małżonkowie nie pozostawali we wspólności majątkowej małżeńskiej z uwagi na brak stałego i regularnego wspomagania finansowego celem zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych małżonka opuszczonego; czy pozostawanie współmałżonków w długoletniej separacji faktycznej, prowadzących w czasie separacji odrębne gospodarstwa domowe w tym z innymi partnerami, ale których łączą przez cały okres separacji, co najmniej niektóre elementy więzi ekonomicznych oraz emocjonalnych małżonków („jakiegolwiek więzi”) świadczy o tym, iż nadal pozostają we wspólności majątkowej małżeńskiej, czy też nie pozostają we wspólności majątkowej małżeńskiej, nie spełniają wyżej określonych kryteriów.” Należy przede wszystkim wyjaśnić, że wątpliwości strony skarżącej były rozstrzygane już zarówno w judykaturze, jak i w piśmiennictwie, gdzie określono znaczeniowy zakres pojęcia „wspólność małżeńska”.

Konsekwencją braku definicji legalnej jest potrzeba indywidualizacji konkretnych przypadków oraz odwołanie się do orzecznictwa. Wspólność małżeńska oznacza rzeczywisty związek łączący małżeństwo, obejmujący wspólne zamieszkiwanie i prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, wspólne pożycie, wierność i pomoc we współdziałaniu dla dobra założonej przez siebie rodziny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1997 r., II UKN 17/97, OSNAPIUS 1997 nr 23, poz. 477; Ł. Prasolek (w:) G. Gudowska, K. Ślebzak (red.), Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz, Warszawa

2013, komentarz do art. 70, pkt I.7); pojęcie wspólności małżeńskiej przewidzianej w przepisie art. 70 ust. 3 obejmuje nie tylko wspólność majątkową małżeńską, lecz także więź duchową, osobistą, emocjonalną i uczuciową (wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 25 października 2000 r., III AUa 410/00, OSA 2001, z. 6, poz. 25); brak pozostawania we wspólności małżeńskiej oznacza zerwanie więzi duchowej i gospodarczej łączącej małżonków (wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 10 marca 1999 r., III AUa 29/99, OSA 1999, z. 6, poz. 32). Wspólności małżeńskiej w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie należy utożsamiać z węższym pojęciem wspólności ustawowej (zob. art. 31 k.r.o.). Brak rozdzielności majątkowej znamionuje istnienie więzi ekonomicznej (i to nie w każdej sytuacji), a więc tylko jednego z elementów składających się na pojęcie wspólności małżeńskiej. Kwestia powyższa wydaje się aktualnie przesądzona w orzecznictwie. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1999 r. (II UKN 320/98, OSNAPiUS 2000, nr 5, poz. 191, przy *votum separatum* Z. Myszki, z aprobowaną glosą A. Wypych-Żywickiej), istnienie małżeńskiej wspólności majątkowej (art. 31 k.r.o.) nie wystarcza do przyjęcia, że małżonkowie pozostawali ze sobą we wspólności małżeńskiej. A. Wypych-Żywicka (Wspólność małżeńska w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy emerytalnej. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2005 r., II UK 248/04, GSP-Prz.Orz. 2006, nr 3, s. 159-166) opowiedziała się m.in. przeciwko automatycznemu uznawaniu braku istnienia wspólności małżeńskiej w przypadku oddzielnego zamieszkiwania małżonków (wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 13 czerwca 1997 r., II UKN 197/97, OSNAPiUS 1998 nr 10, poz. 309; 20 maja 1997 r., II UKN 122/97, OSNAPiUS 1998 nr 6, poz. 189; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 sierpnia 1997 r., III AUa 647/97, Apelacja - Warszawa 1997 nr 4, poz. 20).

Faktycznie oddzielne zamieszkiwanie nie przeczy przyjęciu, że między małżonkami istniała wspólność małżeńska, lecz istotnym pozostaje jaka przyczyna wywołała odrębne miejsce pobytu. W wyroku z dnia 18 lipca 2018 r. (III UK 104/17, Legalis nr 1805821) Sąd Najwyższy podniósł dalej, że okoliczności dotyczące istnienia albo nieistnienia rzeczywistej "wspólności małżeńskiej" muszą być badane z uwzględnieniem uczuciowej motywacji zachowań małżonków. Jeżeli jeden z nich

mieszka oddzielnie, lecz do dnia śmierci realizuje powinność pomocy finansowej na rzecz drugiego, z troski o potrzeby i wykazuje poszanowanie przynajmniej majątkowych obowiązków małżeńskich, pozostaje we wspólności z małżonkiem, którego opuścił. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2002 r. (II UKN 443/01, OSP 2003, z. 6, poz. 84 z krytyczną glosą K. Ślebzaka, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2002 r., II UKN 443/01, OSP 2003 nr 6, s. 84) stwierdzono, że prawo do renty rodzinnej wdowy pozostającej z mężem w chwili jego śmierci we wspólności majątkowej małżeńskiej nie jest uzależnione od spełnienia warunku pozostawania z mężem we wspólnym pożyciu. W powyższej sprawie uznano istnienie wspólności małżeńskiej pomiędzy małżonkami żyjącymi od kilkunastu lat oddzielnie, na różnych kontynentach. Argumentację zawartą w uzasadnieniu tego orzeczenia poddał słusznej krytyce glosator, wysuwając tezę, że pojęcie wspólności małżeńskiej służy określeniu stanu faktycznego, którego treść wyznacza obowiązek wspólnego pożycia wyrażony w art. 23 k.r.o. (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2004 r., II UK 78/04, OSNPUSiSP 2005 nr 12, poz. 179). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przewagę zyskiwał jednak pogląd, że pojęcie wspólności małżeńskiej odnosi się bardziej do stanu prawnego niż faktycznego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 13 października 2004 r., II UK 496/03, LEX nr 970144; 25 listopada 2004 r., I UK 17/04, OSNPUSiSP 2005 nr 11, poz. 164 z glosami T. Liszcz oraz por. A. Wypych-Żywickiej; z dnia 15 czerwca 2005 r., II UK 248/04, OSNPUSiSP 2006 nr 3-4, poz. 62 z glosą A. Wypych-Żywickiej; z dnia 4 sierpnia 2005 r., II UK 318/04, OSNPUSiSP 2006 nr 11-12, poz. 189; z dnia 26 lipca 2006 r., III UK 60/06, LEX nr 1001325). Kompromisowe stanowisko wyrażono w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2006 r., (III UZP 3/06, OSNPUSiSP 2007 nr 9-10, poz. 138). W jej świetle warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej przez wdowę/wdowca jest m.in. pozostawanie przez małżonków do dnia śmierci jednego z nich w stanie faktycznej wspólności małżeńskiej. Ciężar dowodu niepozostawania w tej wspólności spoczywa na organie rentowym. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2017 r. (II UK 444/16, LEX nr 2390732) przyjęto, że o małżeństwie (art. 23 k.r.o.) oraz o potrzebach rodziny – w rozumieniu art. 27 k.r.o. – można mówić w zasadzie wówczas, gdy rodzina jest związana nie tylko formalnym aktem

małżeństwa, ale także rzeczywistym węzłem małżeńskim, któremu doktryna przypisuje znaczenie w postaci akceptowanego przez prawo i moralność wzorca, jaki małżonkowie powinni realizować w stosunkach małżeńskich w zmieniających się kolejach życia. Nieistotne lub przemijające zakłócenia dotyczące wspólnego pożycia nie podważają stanu pozostawania w faktycznej wspólności małżeńskiej. Wskutek zawarcia związku małżeńskiego i podjęcia wspólnego pożycia realizuje się wspólność małżeńska, w której ramach powstają i realizują się wspólne potrzeby małżonków oraz dzieci tworzących rodzinę, którzy na wypadek wystąpienia ustawowo określonych ryzyk ubezpieczeniowych mogą uzyskać ochronę prawa ubezpieczeń społecznych (zob. R. Babińska-Górecka, M. Bartnicki (w:) *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (w:) *Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz do trzech ustaw emerytalnych*, wyd. I, red. K. Antonów, LEX/el. 2019, art. 70). Już na gruncie takich ogólnych uwarunkowań, pozostawanie we wspólności małżeńskiej, która stanowi przesłankę nabycia prawa do renty rodzinnej w myśl art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie może być postrzegane jako następstwo jedynie formalnie zawartego związku małżeńskiego, ale również jako wspólność małżeńska wynikająca lub powiązana z rzeczywistym korzystaniem z praw i realizowaniem powinności małżeńskich, które do dnia śmierci ubezpieczonego współmałżonka kreują faktyczną wspólnotę małżeńską w jej rozmaitych wymiarach: duchowym, materialnym lub rodzinnym, a następnie – wskutek wystąpienia ryzyka ubezpieczeniowego (śmierci ubezpieczonego) – uruchamiają prawo ustawowo wskazanych osób bliskich do renty rodzinnej (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2023 r., III USK 202/22, LEX nr 3578451). Dla oceny, czy małżonkowie pozostawali we wspólności małżeńskiej, o której mowa w art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, bez znaczenia są przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego oraz kto ponosi za niego winę (wyroki Sądu Apelacyjnego w: Katowicach z dnia 2 kwietnia 2012 r., III AUa 790/12, Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach 2013, nr 1; w Szczecinie z dnia: 6 lutego 2014 r., III AUa 652/13, Legalis nr 1217233 oraz 22 lutego 2018 r., III AUa 902/16, Legalis nr 1760418).

Argumentując na rzecz zasadności skargi kasacyjnej, skarżący powinien podać konkretnie jakie przepisy zostały naruszone i w jaki sposób wykazać, że naruszenie takie miało charakter kwalifikowany, a nadto, że prowadziło to do wydania nieprawidłowego orzeczenia. Jak już nadmieniono wątpliwości zawarte w pytaniach strony skarżącej przedstawionych w uzasadnieniu przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, zostały wyjaśnione już przez judykaturę oraz opisane przez doktrynę, stąd wobec niewykazania przez ubezpieczoną potrzeby wykładni przepisu prawa budzącego wątpliwości i rozbieżności w orzecznictwie, skarga kasacyjna – w ramach wniosku o przyjęcie do rozpoznania z uzasadnieniem – takiego sposobu rozumowania nie zawierała, zatem Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. orzekł o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Wniosek pełnomocnika o zasądzenie zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego został oddalony, ponieważ odpowiedź na skargę kasacyjną została wniesiona po terminie z art. 398⁷ § 1 k.p.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że strona przeciwna może wnieść do sądu drugiej instancji odpowiedź na skargę kasacyjną w terminie dwutygodniowym od doręczenia jej skargi (art. 398⁷ § 1 zdanie pierwsze k.p.c., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2022 r., III USK 535/21, Legalis nr 2739721). W sensie procesowym nie stanowi odpowiedzi na skargę pismo wniesione po upływie ustawowego terminu do dokonania tej czynności - w konsekwencji nie wywołuje ono skutków w zakresie zawartego w nim wniosku o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym, obejmujących sporządzenie i wniesienie odpowiedzi na skargę kasacyjną (art. 167 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c.). Skoro zaś w postępowaniu kasacyjnym w sytuacji, gdy nie dochodzi do przeprowadzenia rozprawy, wynagrodzenie przysługuje za sporządzenie i wniesienie odpowiedzi na skargę kasacyjną, żądanie zasądzenia zwrotu kosztów zastępstwa procesowego nie może zostać uwzględnione, ponieważ pismo nazwane odpowiedzią na skargę kasacyjną zostało złożone po upływie ustawowego terminu do dokonania tej czynności (wyroki Sądu Najwyższego z: 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003 Nr 9, poz. 120, 14 lutego 2012 r., II PK 139/11, LEX nr 1167468).

(J.C-S.)

[a]